

PERFORMANȚA ȘI COMPETITIVITATEA ECONOMICĂ ÎN AGRICULTURĂ. ABORDĂRI TEORETICE

LAURENȚIU REBEGA^a

ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE DIN BUCUREȘTI^a

Autor corespondent: rebega.laurentiu@yahoo.com

Rezumat:

Conceptele de performanță și competitivitate în activitatea din agricultură reprezintă ținte de interes pentru decidenți, indiferent de nivelul lor de reprezentare (unitate de producție și / sau la nivel de produs, de sector de activitate și / sau la nivel național și / sau internațional). Modalitatea de materializare a conceptelor de performanță și competitivitate în activitatea din agricultură se materializează prin folosirea unor sisteme de indicatori.

Cuvinte cheie: *performanță, competitivitate, indicatori*

Clasificare JEL: *Q10; Q18*

INTRODUCERE

Ideea de comparare a performanțelor unui sector de activitate, în cazul de față al agriculturii și industriei alimentare din statele membre ale Uniunii Europene se intersectează cu cea de competitivitate, deoarece aceste noțiuni sunt interconectate, iar performanța și /sau competitivitatea unuia o poate afecta pe cealaltă și vice-versa. Complexitatea noțiunii de performanță implică folosirea mai multor indicatori, deoarece numai așa se pot surprinde, pe de o parte, cât mai multe aspecte despre un fenomen, proces, organizație, sector de activitate și, pe de altă parte, să se urmărească gradul de îndeplinire al unor parametri și funcționalități.

În literatura de specialitate, există diferite abordări ale conceptului. De exemplu, W. Edward Deming (1900-1993) este realizatorul Sistemului Deming de Cunoaștere Profundă, ce se bazează pe aplicarea a patru principii: Planificare – Execuție - Control – Acțiune. W.E. Deming consideră aceste principii ca fiind definitorii pentru atingerea de performanțe în domeniul comerțului, al prosperității unei societăți, precum și a păcii. Association Française de Gestion Industrielle (AFGI) și International Organization for Standardization propun cea mai completă definiție conform căreia ”un indicator de performanță este o dată cuantificabilă, care măsoară eficacitatea și/ sau eficiența totală sau parțială a unui proces sau sistem (real sau simulat), în raport cu o normă, un plan sau un obiectiv determinat și acceptat în cadrul strategic al întreprinderii”. În lucrarea de față este abordată performanța și competitivitatea economică în agricultură prin prisma sistemelor de indicatori definite în literatura de specialitate.

MATERIAL ȘI METODĂ

Plecând de la premisa ca determinarea percepției performanțelor și / sau a competitivității va fi de natură a facilita procesele de decizie strategică, iar prin regândirea sub-indicatorilor de fundamentare se creează posibile instrumente pentru: stabilirea priorităților de alocare a resurselor; introducerea de corecții chiar pe parcursul derulării unor proiecte; facilitarea stabilirii destinației rezultatelor / a producțiilor agricole obținute, ne-am propus inventarierea diferitelor abordări în ceea ce privește performanța și competitivitatea în sectorul agricol, prin analiza literaturii de specialitate existente în domeniu.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Din analiza informațiilor din literatura de specialitate privind măsurarea performanței (Biton, 1990) se pot sintetiza următoarele caracteristici:

a. Măsurarea performanței, pentru oricare dintre direcțiile de utilizare a acestora (planificare – execuție - control – acțiuni), trebuie să se realizeze la același nivel (unitate de producție și / sau la nivel de produs, de sector de activitate și / sau la nivel național și/ sau internațional) la care se referă obiectivele/acțiunile de interes prezente (în derulare) sau viitoare.

b. Este necesară asigurarea concordanței dintre indicatorii de performanță și obiectivele/acțiunile de interes.

c. Obiectivele/ acțiunile de interes pentru care se realizează/urmăresc indicatorii de performanță trebuie să fie clar și concis formulate.

d. În măsurarea performanțelor pentru obiectivele / acțiunile de interes, trebuie să se respecte următoarele cerințe: măsurarea performanțelor să se realizeze în funcție de direcția/ nivelul de decizie de utilizare; măsurarea performanțelor trebuie să urmărească frecvența de evaluare cerută de obiectivele / acțiunile de interes; măsurarea performanțelor trebuie să poată fi validată.

e. Să se asigure condiții pentru verificarea indicatorilor de performanță de către persoanele/ instituțiile cărora le sunt destinați.

f. Măsurarea performanțelor pentru obiectivele / acțiunile de interes să poată fi analizate pentru a putea fi actualizate periodic.

g. Bazele de date din care fac parte indicatorii folosiți pentru evaluarea performanțelor unor activități, sisteme, fenomene, procese, politici, etc. (în cazul lucrării de față a politicii PAC) sunt cele care pot să asigure crearea de sinergii, care la rândul lor permit obținerea de noi dimensiuni ale performanțelor sistemelor analizate.

h. Standardizarea indicatorilor folosiți pentru evaluarea performanțelor politicii PAC are rolul de a asigura interoperabilitatea datelor colectate și / sau primite și transmise de toți partenerii, respectiv SM ale UE¹.

Pentru bugetul UE, cadrul de performanță este o condiție prealabilă pentru toate programele UE, inclusiv a celor pentru susținerea PAC, deoarece toate acestea (programele europene) sunt orientate spre rezultate ce trebuie bine cunoscute și gestionate.

Referitor la nivelurile de performanță ale programelor UE, inclusiv ale celor pentru susținerea PAC, subliniem că în Cadrul Financiar Multianual 2014-2020 performanța reprezintă o condiție prealabilă pentru finanțarea de către Comisie a tuturor programelor /proiectelor europene, aceasta fiind considerată ca reprezentând o nouă caracteristică, cu caracter obligatoriu. Totodată, prin această decizie s-a urmărit a se realiza o mai mare concentrare asupra rezultatelor (din bugetul UE), fapt ce a

¹ Prevăzut în Art.95 din Regulamentul CE 966/2012.

presupus stabilirea unor obiective și indicatori clari și măsurabili, precum și asumarea unor aranjamente specifice și ferme de monitorizare, raportare și evaluare. În acest mod, indicatorii de performanță ai programelor UE pentru perioada de programare viitoare, împreună cu alte surse de informații calitative și cantitative de performanță (cum sunt de exemplu, evaluările), vor fi de natură să ofere o bază solidă pentru auditarea performanțelor programelor și progreselor înregistrate în atingerea obiectivelor convenite. De asemenea, indicatorii prevăzuți prin ”cerințele de performanță” ale programelor UE aferente și actualei perioade de programare permit anticiparea și rezolvarea operativă unor probleme numai atunci când acestea apar pe parcursul derulării lor (programele / proiectele europene).

Un exemplu relevant privind funcționalitatea nivelurilor de performanță ale programelor UE, inclusiv a celor pentru susținerea PAC, din Cadrul Financiar Multianual 2014-2020, îl reprezintă Fondurile Structurale și de Investiții Europene (ESIF), care sunt puternic orientate spre performanță, și cărora li s-a aplicat ”mecanismul de performanță de rezervă”, lansat în 2019. Mecanismul de performanță de rezervă s-a materializat la acele programe, care nu și-au atins scopul. În cazul acestora, după evaluarea performanțelor, resursele aferente au fost realocate altor priorități.

Noua caracteristică, obligatorie pentru finanțările oferite de Comisie prin CFMA 2014-2020 și anume nivelurile de performanță ale programelor UE, inclusiv a acelor pentru susținerea PAC, are și rolul de a contribui atât la îmbunătățirea performanței programelor, cât și la eficiența și eficacitatea operațiunilor, a sistemelor și procedurilor de gestionare ale organismelor și instituțiilor implicate în gestionarea fondurilor UE. Totodată, rapoartele de audit ale Curții de Conturi Europene, după introducerea obligativității nivelurilor de performanță ale programelor UE, au pus în evidență efecte demne de luat în seamă, cum ar fi:

- Formularea unor recomandări privind realizarea rapoartelor anuale de activitate ale beneficiarilor de fonduri europene.
- Atribuirea unei atenții sporite provocărilor întâmpinate în derularea programelor cu fonduri europene, acordându-se o mai mare concentrare pe fiabilitatea și calitatea datelor.
- Realizarea de către beneficiarii de finanțări din fonduri europene a unor notificări și explicații mai clare privind modul în care datele și informațiile privind performanța programelor cu fonduri europene au fost utilizate pentru a se înregistra reale ameliorări ale indicatorilor de referință (în cazul de față a indicatorilor de performanță).
- S-au clarificat și domeniile în care, atât în prezent, cât și în viitoarea perioadă de programare, va fi nevoie de reforme pentru utilizarea deplină a potențialului de care dispune bugetul UE, cum ar fi: concentrarea atenției decidenților asupra valorii adăugate a programelor inițiate cu fonduri europene; raționalizarea bugetului, precum și exploatarea sinergiilor dintre programe; simplificarea și mai buna gestiune financiară a alocărilor publice cu fonduri europene; promovarea flexibilității și a capacității autorităților de management pentru a răspunde crizelor; concentrarea pe atingerea nivelurilor de performanță programate; o mai mare coerență cu principalele probleme politice, obiective și valori existente la nivelul fiecărui utilizator, responsabil de program finanțat din fonduri UE; îmbunătățirea cadrului global de performanță (de exemplu, prin raționalizarea numărului de programe inițiate, îmbunătățirea modului în care acestea ”lucrează” împreună, o mai mare flexibilitate, precum și prin utilizarea unui număr mai mic de indicatori, însă de o calitate mai înaltă, pentru activitățile de monitorizare și de raportare a performanței programelor), etc.

Conceptul de competitivitate în agricultură. Conceptul de competitivitate, intens utilizat în procesul de elaborare și analiză a politicilor economice, în general, nu are o definiție precisă, ci este

adaptat, de cele mai multe ori, scopului analizelor pentru care este folosit. Astfel, există o diversitate de accepțiuni ale conceptului de competitivitate, dintre care cele mai importante sunt următoarele:

- Competitivitatea este sinonimă cu avantajul comparativ, deși Siggel (2006) consideră că "... această abordare nu este completă, deoarece depinde de nivelul / perspectiva de tratare – la nivel micro sau macroeconomic, la nivel național sau internațional...".
- Competitivitatea se referă la calcularea evoluției anuale a indicilor de comerț și a prețurilor pentru a se evalua performanța entităților economice, a sectoarelor și / sau a țărilor și / sau a regiunilor.
- Conceptul de competitivitate este folosit de analiști pentru identificarea realizării unui avantaj comparativ. Conceptul de urmărire a atingerii unui nivel de avantaj comparativ a fost teoretizat de M. Porter (1990). Pe baza folosirii metodei Porter a avantajului comparativ unii autori au calculat indicatori de performanță indirecti, cum sunt, de exemplu: costurile resurselor interne; raportul cost-beneficiu social; costurile de producție.

Măsurarea avantajului competitiv presupune "...evaluarea competitivității în mod indirect, luând în considerare poziția competitivă a unei firme sau sector sau tehnologii sau produs sau serviciu pe piața internațională sau națională sau regională sau locală, precum și performanța atinsă într-o anumită perioadă de timp...". Pentru astfel de evaluări (măsurarea avantajului competitiv) s-au utilizat diverși indicatori cu caracter comercial, permițându-se, astfel, compararea diferitelor țări (sau firme sau produse sau servicii) și / sau a datelor din serii de timp. În acest caz indicatorii utilizați sunt, de cele mai multe ori, indicatori ex-post. Literatura de specialitate consideră că folosirea indicatorilor ex-post este utilă pentru a se demonstra performanța (competitivitatea) a unei țări, dar aceștia nu reușesc să definească "sursa avantajului". Alte modele de indicatori de măsurare a competitivității ce sunt prezenți în literatura de specialitate necesită pentru utilizare formularea a numeroase și diverse ipoteze de lucru, tocmai pentru a se fixa problema.

În prezent, pentru elaborarea și analiza competitivității politicilor economice se folosește indicele competitivității, care are meritul de a conferi o imagine de ansamblu, sintetică a obiectului analizei. De exemplu, în cazul comparațiilor internaționale prin folosirea indicelui competitivității se urmărește a se evidenția câștigul și / sau pierderea de competitivitate. În plus, prin utilizarea unora dintre indicatorii ce stau la baza calculării acestuia (a indicelui competitivității) se pot realiza și analize privind performanța competitivă din diverse puncte de vedere a unui fenomen, proces, sistem, activitate, obiectiv, etc.

Este unanim recunoscut de specialiști că determinarea competitivității este asimilată cu una dintre caracteristicile actorilor ce funcționează (concurează) în condiții de piață. În acest context, se înscrie și definiția competitivității formulată de Forumul Economic Mondial (WEF) de la Lausanne, Elveția, din 1994, care a propus următoarea definiție: " competitivitatea este capacitatea unei țări sau a unei companii de a crea o avere mai mare decât concurenții de pe piața mondială" (Raportul Mondial al Competitivității 1994, p.18). Conform acestei definiții, competitivitatea este abordată atât ca un proces de comparare între actori rivali, cât și ca o premisă de a se realiza cooperare (parteneriate) între partenerii de afaceri.

Evaluarea nivelului de competitivitate. În general, evaluarea nivelului de competitivitate a unui fenomen, proces, sistem, entități, a unei acțiuni, obiectiv, etc. constă în a compara rezultatele reale cu cele așteptate ale diferitelor grupuri de interese. Sunt specialiști care consideră competitivitatea ca fiind o expresie a performanței economice (OECD, 1992). Totodată, există și alți experți care consideră competitivitatea ca fiind un concept nepotrivit și o obsesie (Krugman, 1994). În acest context, se pot identifica cel puțin următoarele caracteristici:

- Sistemul de competitivitate depinde de gradul de generare și distribuire a cunoașterii la un moment dat într-o societate sau comunitate. Astfel, ”motoare” ale creșterii competitivității pot fi: adoptarea și utilizarea unor tehnologii; nivelul de educație; gradul de inovare, etc.

- Granițele competitivității nu sunt neapărat sectoriale, regionale, naționale sau globale, ci ele depind de referința aleasă și de nivelul general de dezvoltare socio-economică atins la un moment dat.

În funcție modul în care sunt percepute caracteristicile competitivității de către diferite grupuri de interese în literatura de specialitate sunt nominalizate trei categorii de competitivitate (Stankiewicz, 2009):

a. Competitivitate normală – care se manifestă în cazul în care rezultatele interacțiunilor specifice sunt egale cu așteptările părților interesate participante.

b. Competitivitate mai mică decât cea normală – în cazul în care rezultatele reale nu corespund așteptărilor. În astfel de situații, părțile interesate, iau măsuri pentru a se retrage din interacțiunea cu entitățile ce înregistrează rezultate superioare lor, iar în etapa imediat următoare, cel mai frecvent, se formulează decizii mai atractive.

c. Competitivitate mai mare decât cea normală - când rezultatele efective sunt mai mari decât se așteaptă de către entitățile de referință. În aceste cazuri, părțile interesate încearcă să-și consolideze relația cu entitatea ce are o competitivitate mai mare decât cea normală.

Evaluarea nivelului de competitivitate a unui fenomen, proces, sistem, a unei acțiuni, obiectiv, etc. din punct de vedere al componentelor ce pot fi luate în considerare este de două tipuri:

- Competitivitatea factorilor de producție. Factorii de influență asupra competitivității sunt aceia ce determină capacitatea entităților implicate de a acționa, cum ar fi: au un răspuns rapid la schimbările de pe piață; utilizează cu abilitate propriile resurse sau alți factori prietenoși sau nu; urmăresc consolidarea competitivității entității de referință pe termen lung.

- Competitivitatea legată de rezultate. Nivelul de competitivitate a unui fenomen, proces, sistem, a unei acțiuni, obiectiv, etc. determină rezultatele concurenței, regăsite în indicatori, cum ar fi: cota de piață; ponderea vânzărilor de produse cu valoare științifică și cu performanță financiară ale entității de referință față de lideri.

În literatura de specialitate mai există și opinii legate de adoptarea accepțiunii de definire a competitivității numai prin prețuri (costuri). Opinem că o atare abordare induce riscul de a se ajunge la concluzii simpliste. De exemplu, dacă sunt reduse, salariile, impozitele sau costurile cu energia efectul imediat este de creștere a competitivității. Totuși, opțiunea pentru o astfel de cale, - cunoscută sub denumirea de "drumul scurt" al competitivității, se identifică cu o accepțiune restrânsă a competitivității, care se aplică în analizele dedicate subiectului fiind o practică abordată în cazul țărilor în curs de dezvoltare.

În cazul țărilor cu economii puternic dezvoltate în definirea competitivității se include atât perspectiva de evoluție în timp (astfel, se definește creșterea competitivității pe termen lung), cât și referirile la sistemul socio-economic, care la rândul său este bazat pe trei piloni (pilonul de creștere a veniturilor; pilonul social; pilonul ecologic). Prin această accepțiune complexă de definire a competitivității se urmărește sprijinirea tranziției spre o nouă cale de dezvoltare a societății, în general, aceasta fiind considerată "calea extinsă" de abordare a competitivității. Totodată, o astfel de tratare are și avantajul includerii componentelor de bunăstare (socială și ecologică), în evaluările

rezultate este de natură să permită conectarea cu măsurile ce influențează politica economică². În acest caz, (de abordare / analiză extinsă a competitivității) se iau în considerare indicatori specifici fiecăruia dintre cei trei piloni menționați (pilonul de creștere a veniturilor; pilonul social; pilonul ecologic), după cum urmează:

- Pilonul de creștere a veniturilor – se începe prin luarea în considerare a nivelului PIB, dar se includ și veniturile disponibile pentru consumul casnic și cheltuielile de consum.
- Pilonul social - sintetizează indicatorii ce reflectă rezultatele sistemului socio-economic al unei țări, regiuni, sector, cum sunt: riscul sărăciei; inegalitatea; șomajul în rândul tinerilor, etc..
- Pilonul ecologic - evaluează rezultatele înregistrate în domeniul protecției mediului și a atenuării schimbărilor climatice dintre indicatorii de evaluare (productivitatea resurselor; intensitatea emisiilor de gaze cu efect de seră; intensitatea energetică; ponderea energiei electrice produse din surse regenerabile de energie, etc.).

Se constată că, în prezent, definirea competitivității extinse pe termen lung, adoptată ca idee în cazul țărilor cu economii puternic dezvoltate, și bazată pe luarea în considerare a indicatorilor specifici celor trei piloni, respectiv a trei seturi de indicatori ce individualizează abordările, este de natură a schimba chiar și unele dintre clasamentele considerate ca fiind deja ca imuabile.

CONCLUZII

În final, având în vedere cele prezentate, putem afirma faptul că, factorii generali ce contribuie la definirea competitivității se referă la următoarele aspecte:

- competitivitatea prețurilor, care se concentrează pe costurile factorilor și productivitatea.
- competitivitatea calității care este un factor mai important pentru țările industrializate cu venituri ridicate și care vizează tranziția la competitivitatea în sens larg cu includerea unor elemente de natură socio-ecologică.
- nivelul de competitivitate al actorilor implicați - pe baza acestuia se pot distinge patru grupuri: acționari; clienți; cumpărători; angajați (Stankiewicz, 2009).

Fiecare dintre aceste grupuri de actori implicați în definirea competitivității evaluează activitățile diverselor entități de interes / întreprinderi utilizând o diversitate de criterii (expresie a unor interese), cum sunt de exemplu: proprietarii, care sunt interesați, în principal, de veniturile ce pot fi obținute din deținerea unor acțiuni; clienții, care sunt interesați nu atât de mult de valoarea companiei, ci de valoarea ofertei acesteia; angajații, care sunt interesați, în principal, de condițiile de muncă și salarii; furnizorii, care sunt interesați de volumul și de creșterea activității de afaceri (Zelga, Kamila, 2017).

În general, problema competitivității, așa cum se poate vedea clar din diferitele puncte de vedere și de clasificare, este foarte complicată. Cu toate acestea, pentru a realiza pe deplin amploarea acestei complexități, trebuie să luăm în considerare dimensiunea unității de referință pentru determinarea competitivității, respectiv a concurenței, deoarece se apreciază că în ultimele două decenii interesul pentru acest subiect a crescut rapid.

² Această accepțiune este rezultatul cercetărilor executate de OECD, CE și WEF în cadrul proiectului "WWW for Europe". Vezi: Karl Aiginger (WIFO), Susanne Bärenthaler-Sieber (WIFO), Johanna Vogel (WIFO). 2013. "Competitiveness under New Perspectives", OECD Working Paper no 44.

BIBLIOGRAFIE

1. Bitton, M. și Doumeingts, G. (1990). “*Conception des systèmes de mesure de performances: la méthode Ecograi*”.
2. C. Zelga, Kamila (2017). “Importance of competition and enterprise competitiveness”, Journal World Scientific News, Scientific Publishing House „DARWIN”, Vol. 72, Pag. 301-306
3. Krugman, P (1994). ”Competitiveness: A Dangerous Obsession”, <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/fora73&div=31&id=&page=>
4. Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. Harvard Business Review. <https://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nation>
5. Siggel, E. (2006). “International Competitiveness and Comparative Advantage: A Survey and a Proposal for Measurement”. Journal of Industry, Competition and Trade 6: 137-159.
6. Stankiewicz, Rafat (2009). “The competitiveness of foreign trade and the principles of social economy – the example of Poland”. Vol 5, No 1, Poland.
7. *** <https://www.academia.edu/7348383/52501600-INDICATORI-DE-PERFORMANTA>